

Некрологи

ВІДІЙШОВ У ВІЧНІСТЬ, ЗАЛИШИВШИСЬ В ІСТОРІЇ (світлій пам'яті А.К. Фоменка)

На жаль, мартиролог незамінних втрат наших краєзнавців продовжується. Нещодавно, 23 листопада 2011 р., на 87 році життя помер відомий не лише в Україні колекціонер і меценат, краєзнавець, професор Анатолій Кузьмович Фоменко. Особисто знаємо його з 1970 року, але усвідомлення його людської величі, місця в українській культурі, в збереженні пам'яток історії нашого краю відбулося значно пізніше. Дві основні іпостасі його захоплення, ніби стійка життєва колія – шевченкіана та історія Катеринослава-Дніпропетровська в поштівках і поштових марках – назавжди вписали ім'я А.К. Фоменка в реєстр видатних співвітчизників, які створювали, наповнювали і зберігали духовну спадщину нашого народу. Вчений і педагог, ветеран Великої Вітчизняної війни, який став інвалідом, визволяючи від німецько-фашистських загарбників Дніпропетровську область – він гідно пройшов свій шлях, виконавши свою місію у земному житті.

Анатолій Кузьмович Фоменко народився 24 листопада 1925 р. на станції Наталівка Артемівського району на Донбасі у сім'ї залізничника. Незабаром сім'я перебралася на станцію Кудрявка поблизу солерудника ім. Т. Шевченка того ж району. Образ геніального поета, культ якого існував у школі, де навчався хлопець, і в родині, формував світогляд юнака, що в годину лихоліття, у 1943 р. став солдатом, отримав у боях тяжке поранення, поневірявся у госпіталях, і весь час, мов талісман, зберігав шевченковий «Маленький кобзар» 1917 року московського видання.

Середню школу в м. Артемівську А.К. Фоменко закінчував вже після війни. У 1946-1951 рр. навчався на філософському факультеті Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Вже тоді сімейного випускника направили на курси підготовки викладачів філософії у вищих навчальних закладах, створені при столичному університеті. Так їх випускник у 1952 р. за направленням Міністерства освіти УРСР потрапив до Дніпропетровська, де на кафедрі філософії університету майже два десятки років працював спочатку старшим викладачем, а після захисту дисертації – доцентом. Потім був переведений завідувачем кафедри філософії Дніпропетровського металургійного інституту, обіймаючи цю посаду протягом 14-ти років. Останні роки до виходу на пенсію у 2000 р. А.К. Фоменко працював на тій же кафедрі доцентом, а потім – професором.

Ще будучи студентом Анатолій Кузьмович захопився колекціонуванням і тоді ж почав збирати свою шевченкіану – все, що так чи інакше відносилось до імені поета: видання творів Шевченка ХІХ-ХХ ст., книжки, у яких були вміщені окремі твори поета, репродукції його живописних полотен, автопортретів, зображень пам'ятників тощо.

В Дніпропетровську А.К. Фоменко познайомився з місцевими колекціонерами, серед яких особливе місце своїми захопленнями і обсягами

своїх колекцій займав боніст, філокартист, філателіст і краєзнавець Анатолій Федорович Стародубов. Як через багато років Анатолій Кузьмович писав у передмові до двотомного щоденника А.Ф. Стародубова, «в його бібліотеці були дуже рідкісні тепер книги з історії Катеринослава і Придніпров'я, а також велика колекція, що складалася з 600 дореволюційних поштівків з видами Катеринослава (після його смерті її придбав історичний музей)». Дружба цих захоплених колекціонуванням людей принесла велику користь для нашого міста, для відтворення його історії.

У 1958 р. А.К. Фоменко став ініціатором створення у Дніпропетровську товариства філателістів, до якого ввійшли також нумізмати, філокартисти і фалеристи. Він же був обраний його головою. Про місце А.К. Фоменка у середовищі колекціонерів говорять і такі факти. Після створення у 1966 р. Всесоюзного товариства філателістів він п'ять років очолював Дніпропетровське відділення цього товариства і багато років був членом його правління, входив до республіканського і союзного правління ВТФ. Він друкувався в часописі «Филателия СССР» та в місцевій пресі, його колекції марок експонувалися на обласних і республіканських виставках.

В 70-ті роки розпочинається новий етап діяльності колекціонера, оскільки на перший план виходить завдання оприлюднення рідкісних надбань. Зауважимо, що в цей період він все більше захоплюється поштівками з видами Катеринослава. Тоді у співавторстві з А.Ф. Стародубовим та співробітником історичного музею Г.Ф. Іосиковим А.К. Фоменко склав «Каталог почтовых открыток с видами Екатеринослава-Днепропетровска», у якому було зафіксовано майже тисячу дореволюційних та близько 500 радянських поштівків з видами нашого міста. У виданні вміщено також короткий довідник про вулиці, площі, проспекти, парки, архітектурні пам'ятки міста. Правда, видати тоді його не вдалося.

Старі фотографії та поштівки з видами Катеринослава із колекції А.К. Фоменко з 90-х років минулого століття стали основою рубрики «Фотолітопис міста» газети «Наше місто». Коли ж місцеве видавництво «Дніпрокнига» розпочало видавати краєзнавчу літературу, ілюстративна частина прекрасно виданих ним книг у значній мірі ґрунтувалася на колекції А.К. Фоменка («Дніпропетровськ: минуле і сучасне» та ін.) Ілюстративний матеріал А.К. Фоменко надавав місцевим краєзнавцям при виданні ними книг з історії міста та київським видавництвам для солідних історичних, етнографічних і краєзнавчих видань.

Не забув Анатолій Кузьмович і про свого друга-колекціонера Анатолія Федоровича Стародубова. Разом із його племінником і духовним спадкоємцем професором Володимиром Івановичем Большаковим А.К. Фоменко підготував до друку вже згадані щоденники А.Ф. Стародубова «Записки очевидца» (2001 р.) та цінну працю з історії Катеринослава-Дніпропетровська «Память истории», написану ще у 70-ті роки трьома авторами-краєзнавцями – А.Ф. Стародубовим, В.В. Самодригою та С.С. Івановим (2001 р.) У 2002 р. за сприяння вченого і відомого далеко за межами нашої держави колекціонера,

ректора Придніпровської державної академії будівництва і архітектури В.І. Большакова з'явилося цінне довідкове видання «Каталог почтовых открыток Екатеринослава 1895-1917», складене на основі колекцій А.Ф. Стародубова, Г.І. Гуляєва та А.К. Фоменка.

Щедрість душі А.К. Фоменка може бути виміряна його ж життєвим credo – «Хіба колекція повинна служити лише тобі?» Цим питанням озаглавлене розлоге інтерв'ю 85-річного ювіляра Анатолія Кузьмовича, дане голові Дніпропетровської обласної організації Національної спілки письменників України Лесі Степовичці. Мова йшла переважно про його зібрання шевченкіани та його меценатські дари. Мабуть, в першу чергу згадаємо, що А.К. Фоменко був власником примірника першої великої книги академіка Д.І. Яворницького «Запорожье в остатках старины и преданиях народа» (1888 р.), яку автор майже 10 років готував до другого видання, внісши свої правки і доповнення у вигляді великих вставок майже на трьохстах сторінках. Цей раритет колекціонер подарував Будинку-музею Д.І. Яворницького. Співробітники музею, науковці С.В. Абросимова та Н.С. Василенко, взяли на себе великий труд по перевиданню цієї виправленої праці, що й здійснили до 150-річчя від дня народження Д.І. Яворницького. Видавці не забули згадати про щедрий дар А.К. Фоменка, вказавши про це у анотації та в передмові до двотомного видання книги Д.І. Яворницького 2005 року.

Музей «Літературне Придніпров'я» – філіал Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького – від мецената А.К. Фоменка отримало незмірно більший дар – близько 1600 експонатів шевченкіани, а саме: 300 книжок з творами поета та про нього (з них понад три десятки видань другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), 593 поштівки з портретами Т.Г. Шевченка, репродукціями його живописних творів, ілюстрацій до його поезій та прозових творів. Подарована шевченкіана включає в себе також 220 значків, 56 медалей, 230 екслібрисів, 150 філателістичних експонатів тощо.

А.К. Фоменко на схилі свого життя проявив себе ще й як дослідник-історик і мемуарист. У своїй книзі «Усе таємне стає явним. Правда і вигадки про радянсько-німецьку війну 1941-1945 років. Моя війна», яка витримала два видання (друге він вже не встиг побачити), автор розмірковує як філософ, спирається на широке коло літератури і джерел як історик, описує свої враження і почуття як безпосередній учасник війни.

А.К. Фоменко, скінчивши своє земне існування, не пішов у вічність безслідно, бо залишилася не тільки пам'ять про нього у всіх, хто знав цю чудову людину, але й ім'я його у численних виданнях з історії місцевого краю, передані ним до музеїв експонати. Це й є вічна і світла пам'ять Людині, яка не марно прожила своє життя – важке, але гідне, красиве, захоплене, корисне.

Редколегія